

વિજયમાનસૂરિકૃત 'પટ્ટક'

- સં. મુનિ મહાબોધિવિજય

ભૂમિકા :

વિક્રમના અઢારમા સૈકામાં તૈયાર થયેલ પ્રસ્તુત પટ્ટક તર્કસમ્રાટ પૂ. પં. શ્રીજયસુંદર વિ. મહારાજના સંગ્રહમાંથી પ્રાપ્ત થયેલ છે. આચાર્યવિજયમાનસૂરિ મહારાજની આજ્ઞાથી શ્રીલાવણ્યવિજય ગણિય આ પટ્ટક લખ્યો છે. આનું બીજું નામ સામાચારી જલ્પ પટ્ટક છે. પ્રતિને અંતે 'એ અઢાવીસ' એમ લખેલું છે. ગણના કરતા કુલ ૨૬ બોલ થાય છે.

ખાસ કરીને ગચ્છમાં વધી જતી શિથિલતાને નિવારવા અથવા ગચ્છમાં અનુશાસનને વધુ મજબૂત બનાવવા પટ્ટક તૈયાર કરવામાં આવે છે. વિક્રમના તેરમા સૈકાથી આવા પટ્ટકો બનાવાયા હોય તેવું જણાય છે.

પ્રસ્તુત પટ્ટકના પ્રત્યેક બોલમાં આગમો, પૂર્વાચાર્યો રચિત પ્રકરણો તેમજ કેટલાક પટ્ટકોની સાક્ષી આપી છે. શ્રુતવ્યવહાર અને જિતવ્યવહારને પળ ઠેર ઠેર પ્રધાનતા આપી છે.

અહીં સાક્ષી તરીકે આપેલા તમામ જલ્પો પ્રાયઃ અપ્રગટ છે. જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરિ મહારાજે દ્વાદશજલ્પની રચના કરી છે - તે પ્રસિદ્ધ છે - પ્રગટ છે. પરંતુ તે શ્રીવિજયદાનસૂરિકૃત પ્રસાદીકૃત ૭ બોલના અર્થના વિસંવાદ ટાળવા માટે રચાયેલ છે. અહીં જે ક્રમાંક ૧૪ અને ૨૦માં શ્રીહીરવિજયસૂરિપ્રસાદિત સામાચારી જલ્પનો ઉલ્લેખ થયો છે તે દ્વાદશજલ્પથી ભિન્ન સમજવાનો છે. અલબત્ત, આ જલ્પ વર્તમાનમાં પ્રાપ્ત થયો નથી. પરંતુ તેવો એક જલ્પ રચાયો છે તે નક્કી છે. શ્રી વિજયદેવસૂરિ મહારાજે વિ. સં. ૧૬૭૨ વર્ષે અષાઢ સુદ બીજના દિવસે પાટણ નગરમાં આદેશ કરેલ પટ્ટકમાંથી આ વાત છતી થાય છે.

“ભટ્ટા. શ્રીહીરવિજયસૂરીશ્વરૈ એ બાર બોલ પ્રસાદ કર્યા તથા ભટ્ટા. શ્રી વિજયસેનસૂરીશ્વરૈ પ્રસાદ કર્યા જે સાત બોલ તથા ભટ્ટારક શ્રીહીરવિજયસૂરિ તથા ભટ્ટા. શ્રીવિજયસેનસૂરીશ્વરૈ **બીજાઈ જે બોલ પ્રસાદ કર્યા** તે તિમજ કહવા પણ કોણઈ વિપરિત ન કહવા, જે વિપરિત કહસ્યઈ તેહનઈ આકરો ઠબકો દેવરાસ્યઈ ૧૧”

પ્રસ્તુત પટ્ટક જુની ગુજરાતીમાં છે. ક્રમાંક નવમાં આપેલો વૃદ્ધવાદ ખાસ ધ્યાન ઝેંતે તેવો છે. ‘છ માસ ઉપરાંત આચાર્ય શૂન્ય ગચ્છની મર્મદા અપ્રમાણ થા

एहवो वृद्धवाद संभलाइ छे.'

आ सिवाय पण अन्य अनेक सामाचारीओनी वातो आ पट्टकमां छे जे ध्यानथी पठनीय छे. आचार्य विजयमानसूरिनी गुरुपरंपरा - शिष्यपरंपरानो उल्लेख मळतो नथी. तेथी ए अंगे विशेष प्रकाश पाडी शकायो नथी.

—X—X—

संवत् १७४४ वर्षे कार्तिक सुदि १० शुक्ले । भश्रीविजयमानसूरि निर्देशात् । ३ । श्रीलावण्यविजयगणिभिः सामाचारीजल्पपट्टको लिख्यते ।

सुविहित समवाय योग्यं ॥ श्रुत जीत व्यवहारने अनुसारिं तपागच्छनी सामाचारी सन्मार्ग छे । जे माटि वशेषावश्यक पन्नवजी प्रश्नोत्तरसमुच्चयछत्रीसजल्पादिकने अनुसारिं आज सुधी तपागछमाहि श्रुत-जीतव्यवहार विरुद्ध प्ररूपणा नथी प्रवर्त्ती । अने कोइइं विरुद्ध प्ररूपणा करी विचारिं तेहने ते समवायना आचार्योपाध्यायादिक वी(गी)तार्थ मिली सर्वसुविहित संमति उत्सूत्र प्ररूपणा दोष निवारिओ ते समंध प्रसिद्ध छे माटि तपागछ सुविहित सदेहेवो ॥१॥

तथा गछाचारवृत्ति निशीथचूर्णि कल्पभाष्यादिकने अनुसारि जघन्यथी निशीथ पर्यन्त शास्त्रना कोविद थइ माया मृषावाद छाडी निःशल्यपणे प्रवचनमार्ग कहे ते माटि तपागच्छनी वर्तमान पदस्थ गीतार्थ पिण सुविहित सदेहेवो ॥२॥

तथा कल्पभाष्य उत्तराध्ययन ठाणांग दशवैकालिक उपदेशमाला पंचाशकादिकने अनुसारि सुविहित पदस्थनी आज्ञा लोपी गच्छथी जुदा थइ स्वेच्छां टेली करी प्रवर्त्ते अने सुविहितगच्छनां गीतार्थ उपरि मत्सर राखे, लोक आगि छता अछता दोष देखाडें एहवा पूर्वोक्तश्रुते रहित द्रव्यलिंगी ते मार्गानुसारी न कहिइ तो गीतार्थ किम सदहिइ ॥३॥

तथा ठाणांग उत्तराध्ययनादिकश्रुतव्यवहार श्री आणंदविमलसूरि प्रसादित सामाचारी जल्पादिक जीतव्यवहारने अनुसारि सुविहितगच्छने सहवासे वर्तमानगच्छनायकनी आज्ञाई योग वही दिग्बंध प्रवर्त्तिते प्रमाण ॥४॥

તથા નિશીથ નંદિચૂર્ણિ આવશ્યકનિર્યુક્તિ અનુસારિ ઋદ્ધિગારવને તથા તથાવિધ પદસ્થગીતાર્થની આજ્ઞા લોપી પૂર્વોક્તવિધિ વિના યોગ વહી સભા સંબંધ આચારાંગાદિક વાંચે તે અરિહંતાદિકનો, દ્વાદશાંગીનો પ્રત્યનીક યથાછંદો કહિં જો માટિ તીર્થકર અદત્ત ગુરુઅદત્તાદિકનો દોષ ઘણાં સંભવે છે ॥૫॥

શ્રુતવ્યવહારં પૂર્વોક્ત જીતવ્યવહારં વર્તમાન ગચ્છનાયકની આજ્ઞા વિના ગીતાર્થે પિણ ભવ્યને દીક્ષા ન દેવી । કદાચિત્ ગચ્છાચાર્ય દેશાંતરં હોઇ તો વેષપાલયે કરાવી ચાર અ.ની તુલના કરાવવા પિણ યોગપૂર્વક સિદ્ધાન્ત ન ભળાવવો ॥૬॥

તથા આચારદિનકર પ્રશ્નોત્તરસમુચ્ચયાદિકનં અનુસારિ હૈમવ્યાકરણ દ્વ્યાશ્રયાદિકસાહિત્ય ઉત્તરાધ્યયનાદિ સિદ્ધાન્ત ભળાવવા અસમર્થ એવા પન્યાસ ગણેશ બે ઉપરાંત શિષ્ય નિશ્રાઈ ન રાખઈ આચાર્ય પિણ અધિકની આજ્ઞા નાપે । તપાગચ્છમાંહિ આચાર્યની જ દીક્ષા હોઈ અને સુવિહિત ગચ્છાંતરે આચાર્યાદિક ૫ માહિ એક ની દીક્ષા હોઈ । શ્રુતવ્યવહારિં તો ગીતાર્થને જ દીક્ષાની અનુજ્ઞા છે ॥૭॥

તથા શ્રી સોમસુંદર પ્રસાદિત જલ્પને અનુસારિ તથા મહાનિશીથ આચારાંગદિકને અનુસારિ અગીતાર્થસંયત વિશેષગુણવંત ગચ્છને અયોગિ શિથલ સુવિહિતગચ્છની આજ્ઞાદિ સ્વેછાઈ પ્રવર્તે તે સામાચારીના પ્રત્યનીક જાણિવા ॥૮॥

ઉપદેશમાલા દશાશ્રુતસ્કંધ નિશીથભાષ્ય જ્ઞાતાદિકને અનુસારિ ગુરુની આજ્ઞા ચોમાસું રહે વિહારાદિક કરે અન્યથા સામાચારી માથા સૂની માટિ ગુરુ અદત્તાદિક દોષ સંભવે જે માટિ વ્યવહારભાષ્યાદિકને અનુસારિ સ્વે દેશાનુગત વાણિજ્યાદિક કર્મ સાક્ષિ રાજાની પરિ પંચાચારનો સાક્ષિ સદાચાર્ય હોઈ । અતઃ એવ છ માસ ઉપરાંત આચાર્ય શૂન્ય ગચ્છની મર્યાદા અપ્રમાણ થાય એવો વૃદ્ધવાદ સંભલાઈ છે ॥૯॥

કલ્પભાષ્ય દશવૈકાલિક ભગવતી પંચાશક ગચ્છાચારપટ્ટાદિકને અનુસારિ સ્વતઃ પરતઃ શુદ્ધ પ્રરૂપક તે સદગુરુ જાણિવો ॥૧૦॥

आवश्यकनिर्युक्तिने अनुसारि सुविहित वृद्ध गीतार्थने योगि पाक्खी चोमासी संवत्सरीखामणां करवा ज । अन्यथा सामान्य शुद्धि न थाई पडिकमणुं पिण अप्रमाण थाई । जे माटि व्यवहारसूत्रादिकने अनुसारि आचार्यादिकने अयोगि स्थापनाचार्य आगलि आलोचना प्रमाण होइ ॥११॥

अष्टकवृत्ति विशेषावश्यकभाष्यादिकने अनुसारि वर्तमान पंचाचार्यमाहि थापनाचार्यनइ विषई मुख्यवृत्ति गच्छाचार्यनी स्थापना संभवइ छइ पछे गीतार्थ कहे ते प्रमाण ॥१२॥

श्रीसोमसुंदरसूरि प्रसादित सामाचारी कुलकने अनुसारि तपागछीय सुविहित साधुइ ४६ नियम गीतार्थ शाखि पडवजवा ॥१३॥

श्रुतव्यवहारइ जीतव्यवहारइ लिहा पासि संयते उत्सर्गधी पुस्तक लिखावुं नही ! कारणे लिखावे तो **श्रीसोमसुंदरसूरि** श्रीहीरविजयप्रसादित जल्पने अनुसारि ५०० अथवा १००० गाथा लगइ गुरु आदिक आज्ञाई अन्यथा गुरुगच्छनिश्रित थाई ते पुस्तक गुर्वादिकनी आज्ञा विना वांचवुं भणवुं न कल्पे ॥१४॥

श्रुत जीत ऽगीतार्थसंयत पुस्तक क्रय विक्रे न ल्ये कारण लेवुं पडे तो गुरुनी आज्ञाई गृहस्थ पासि लेवरावइ ॥१५॥

तथा श्रुतव्य. गुरुनी आज्ञा विना ऽगीतार्थ अपवाद सेवे नहीं ॥१७॥

जीतकल्पादिकनइ अनुसारि ऋण आपी विशुद्ध न थाई तिहां सूधी देवाधि द्रव्य भक्षक साथि --- आहारादिक परिचय धर्मार्थी साधुइ श्रावके न करवो । अने ते दोषनी विपरीत [था]पना न करवी ॥१७॥

आवश्यकभाष्यादिकने अनुसारि पोतानी टोलीना गृहस्थोने --- आवर्जवा निमित्ते पूर्वोक्त दोष सेवी जे गीतार्थ शाखि आलोचना न ल्ये आप सुद्ध परुपक करी माने ते भूमीगत मिथ्यात्वी जाणिवा । तेहनुं उ ---दर्शन न करवुं ॥१८॥

उपदेशमाला सुगडांगवृत्ति छत्रीसजल्प तथा उ. श्री यशोविजयग. प्रसादित श्रद्धानजल्पने अनुसारि मत्सरि सुविहितगछनी आज्ञा निरपक्ष्य थका सुद्ध सामाचारी विघटवी जे इहलोकानुरोधि अज्ञान कष्ट करी ते मायामृषावादी सद्देहवा ॥१९॥

तथा श्रीहीर. प्रसादितसमाचारीजल्पानुसारी नगरनी निश्राई २ मासकल्प उपरांत गुरुनी आज्ञा विना रहेवुं न कल्पे ॥ कल्पभाष्य श्रीजगच्चन्द्रसूरि प्रसादित सामाचारी जल्पानुसारि लोक आगलि सुविहितगछनां गुण ढांकी दोष प्रकासी लोकने व्युद्ग्रहसहित करी वंदनपूजनादिक व्यवहार टलावे ते शासनोच्छेदक सद्देहवा ॥२०॥

निशीथचूर्ण्यादिकने अनुसारि अगीतार्थ साधु गुरुनी आज्ञा विना नित्य वखाण करे निःशूक थइ गृहस्थ आगि सिद्धांत वांचे ते संयम श्रेणि बाहय पासत्था जाणवा ॥२१॥

आवश्यकनिर्युक्ति दशवै. दशाश्रुतस्कंधा(दि)कने अनुसारि सांभोगिक पदस्थनें योगिनिमंत्रणा विना जे नित्ये आहारादिक करे तेहनां नोकारसी प्रमुख पच्चवखाण तथा महाव्रत लोपाइ गुरु अदत्ताहारादिक माटि ॥२२॥

सामाचारी ग्रंथने अनुसारि गणेश साधुइ गुरुनी आज्ञा विना उपधान वहेरावे नहीं व्रतोच्चार करावे नहीं माल पहेरावे नहीं वांदणां देवरावे नहीं पोसह प्रमुख ना आदेश नापे । स्वेच्छाइ एतला वानां करावे ते गीतार्थनो प्रत्यनीक थाइ गुरुनी भक्तिभंगाशाताना संभवे माटि बीजुं एह विधि पिण गीतार्थगम्य छे. पंचाशकने अनुसारि एहवा माई मृषावादीनें साधु सुद्धपरुपक सद्देही विनयादिक करे तेहने पिण माठां फल संभवे ॥२३॥

पंचांगीने अनुसारि खोटं आलंबन लेइ कदाग्रहथी सामाचारी विघटवे ते अवकर चंपकमाला सरिषा जाणिवा ॥ जिम समदृष्टि बोल विचारी आराधक थाइ तिम आत्मा सुविहितें करवो ॥२४॥

तथा सुवि. गछनायकें गणबहिःकृत संयतना शिष्य नें पिण गछवासी पदस्थ उपस्थापनापूर्वक दिग्बंध आचार्यादिकनी संमति ज करे अन्यथा तो पूर्वोक्त ४ श्रुतजीतव्य. ने अनुसारि स्वपर गछनो दिग्बंध सर्वथा न घटई छ इम गणबहिःकृतसंजतने गछवासी पदस्थ स्वनिश्राई कहि छे तेहने गुरुकुलवास स्वप्नगत राज्यलाभवत् प्रमाण नहीं ॥२५॥

श्रु.जी. लोकरूढि सुविहितगछव्यवहारि प्रवर्त्तता सगोत्रीय आचार्यनी शाखि विना आचार्यादिक पद प्रमाण नहीं ॥ २६ ॥

ए अठवीस ॥

